

MALOLETNICI KAO UČINIOCI PORODIČNOG NASILJA NAD RODITELJIMA

zastupljenost, karakteristike i državna reakcija¹

Dr Ana Batrićević, naučni saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Msc Vera Stanković, istraživač saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Kada je u pitanju odnos između zlostavljača i žrtve, većina publikacija posvećenih etiologiji, fenomenologiji i prevenciji porodičnog nasilja fokusirana je na situacije gde roditelji psihički i/ili fizički zlostavljaju svoju decu. Takav pristup je opravdan budući da su slučajevi u kojima se dete pojavljuje u ulozi zlostavljača a roditelj u ulozi žrtve u praksi retki, kako zbog hijerarhije u porodičnim odnosima tako i zbog činjenice da su deca dosta dugo fizički slabija u odnosu na roditelje. Ipak, pojedine međunarodne organizacije i mediji upozoravaju da zlostavljanje roditelja od strane dece, a posebno starijih maloletnika, sve više uzima maha. Imajući u vidu trend porasta nasilničkog kriminaliteta maloletnika uopšte, uključujući i nasilničko ispoljavanje u sopstvenom domu, autorke u radu analiziraju osnovne karakteristike porodičnog nasilja učinjenog od strane maloletnika, pitanje doprinosa roditelja sopstvenoj viktimizaciji kao i državnu reakciju na ovaj fenomen u smislu njegove prevencije i suzbijanja.

KLJUČNE REČI: maloletnici / porodično nasilje / deca / roditelji / viktimizacija

NASILJE DECE NAD RODITELJIMA: POJAM, RASPROSTRANJENOST I ZNAČAJ PROBLEMA

Nasilje maloletnika ispoljeno prema sopstvenim roditeljima i dalje važi za nedovoljno istražen problem, kome do sada u stručnoj literaturi iz oblasti kriminologije, maloletničkog krivičnog prava, maloletničke delinkvencije, penologije i socijalne patologije nije posvećeno dovoljno pažnje. Štaviše, čini se da ovaj fenomen još uvek predstavlja "tabu temu" koja se stavlja u drugi plan prilikom kreiranja kriminalnih i socijalnih politika i strategija usmerenih na prevenciju i sankcionisanje

¹ Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

kako porodičnog nasilja tako i maloletničke delinkvencije. Jedan od razloga za to jeste i ustaljena pretpostavka da su roditelji jedini odgovorni za nasilničko ponašanje svoje dece te da su zbog toga sami krivi za nasilje koje trpe (Bobic, 2002:1).

Sučajevi u kojima maloletnici ispoljavaju nasilje prema svojim roditeljima se u literaturi ponekad nazivaju i "zlostavljanje roditelja" (*parent abuse*), "zlostavljanje roditelja od strane deteta" (*child-to parent-abuse*), "nasilje dece prema roditeljima" (*child-to parent-violence*) ili "sindrom zlostavljanog roditelja" (*battered parent syndrome*). Ova pojava se najčešće definiše kao "bilo koja radnja kojom dete nastoji da roditelju nanese fizički ili psihički bol ili finansijski gubitak kako bi nad njim ostvarilo kontrolu" (Cottrell, 2001:3). Ali, postoje i šire definicije prema kojima ovaj oblik nasilja podrazumeva svako ponašanje deteta koje ima za posledicu da se roditelj oseća ugroženo, neprijatno i kontrolisano (Paterson, Perlesz & Cotton, 2002:90-100) . Ono što je zajedničko skoro svim slučajevima nasilja dece nad roditeljima jeste istovremeno ispoljavanje, preklapanje različitih oblika nasilja, uključujući i fizičko i psihičko nasilje u svim mogućim pojavnim oblicima (Hastie, 1998: 29-32; Bobic, 2002:2).

Izloženost nasilju od strane sopstvenog deteta stavlja roditelja u veoma specifičan položaj budući da nameće potrebu za preispitivanjem tradicionalnih porodičnih odnosa moći i kontrole. Osim što svakodnevicu provodi u strahu od nasilja, zlostavljeni roditelj često oseća sramotu i krivicu, a zbog bojazni da bi time mogao da ugrozi budućnost svog deteta, on po pravilu okleva da slučaj prijavi nadležnim organima.² Strah da bi se otkrivanjem detetovog nasilničkog ispoljavanja mogla ugroziti detetova budućnost i dobrobit naročito je prisutan kod zlostavljenih majki (Edenborough et. al., 2008:468). Imajući to u vidu, može se pretpostaviti da, kao i u ostalim slučajevima porodičnog nasilja i ovde postoji visok procenat tamnih brojki kriminaliteta, što dodatno otežava stvaranje realne slike o razmerama problema a, samim tim, i njegovo temeljnije istraživanje i rešavanje.

Praksa pokazuje da slučajevi fizičkog i verbalnog nasilja dece nad roditeljima postoje i u svetu i u Srbiji, te da, zbog svoje kompleksnosti, ekspanzivnosti i društvene opasnosti zavređuju pažnju eksperata. To potvrđuju i rezultati istraživanja britanske dobrotvorne organizacije "Parentline Plus". objavljeni 2010. godine prema kojima je samo između juna 2008 i juna 2010. godine preko sos telefonske linije od ove organizacije pomoć zatražilo čak 22 537 roditelja zlostavljenih od strane sopstvene dece.³ U prilog rasprostranjenosti ovog fenomena govore i podaci dobijeni na osnovu istraživanja sprovedenog u okviru projekta "Istraživanje nasilja adolescenata prema roditeljima" ("*Investigating Adolescent Violence Towards Parents*") koji se realizuje od strane Centra za kriminologiju Univerziteta Oksford (*Centre for Criminology at the University of Oxford*).⁴

Istraživanje koje su publikovali Condry i Miles 2013. godine, pokazalo je da su između 2009. i 2010. godine londonskoj policiji prijavljena 1892 slučaja nasilja maloletnika prema roditeljima (Miles, 2014:2; Condry & Miles, 2013). Podaci prikupljeni u Sjedinjenim

² Više o tome videti na zvaničnoj internet prezentaciji projekta *Investigating Adolescent Violence Towards Parents*, *Centre for Criminology at the University of Oxford*, <http://apv.crim.ox.ac.uk/about/> 07.03.2015.

³ Ova humanitarna organizacija, koja sada nosi naziv "Family Lives", posvećena je rešavanju različitih problema u porodici, a jedna od usluga koje nudi svojim korisnicima jeste i sos telefonska linija putem koje se mogu obratiti za pomoć prilikom rešavanja različitih porodičnih problema, uključujući i nasilje u porodici. Više informacija o radu ove organizacije može se dobiti na internet prezentaciji <http://www.familylives.org.uk/about/> 07.03.2015.

⁴ *Investigating Adolescent Violence Towards Parents*, *Centre for Criminology at the University of Oxford*, <http://apv.crim.ox.ac.uk/about/> 07.03.2015.

Američkim Državama govore da se nasilje dece prema roditeljima u porodicama sa oba roditelja javlja u nekih 7 do 18% porodica, dok je ova pojava prisutna u čak 29% porodica sa jednim roditeljem. Kanadska istraživanja procenjuju da je jedan od 10 roditelja izložen nekom obliku nasilja od strane svog deteta, dok u Japanu procenat roditelja zlostavljanih na taj način iznosi čak 4%, a u Francuskoj svega 0,6%. Ipak, treba napomenuti da je ove procene izuzetno teško međusobno upoređivati zbog toga što one koriste različite izvore podataka, različite merne instrumente, a neke od njih su vršene i pre više decenija kada emocionalno, odnosno psihološko nasilje još uvek nije uvek i svuda tretirano kao oblik nasilja u porodici (Bobic, 2002: 4-5).

Zvanične pravosudne statistike, kao i podaci prikupljeni od strane brojnih međunarodnih i nacionalnih organizacija koje se bave zaštitom žrtava porodičnog nasilja pokazuju da su žrtve nasilja u porodici, kako u Srbiji tako i u svetu, u najvećem broju slučajeva ipak deca ili žene, kao i da se u ulozi nasilnika najčešće javlja jedan od roditelja, po pravilu muškog pola. Zbog toga je jasno što se "obrnutim situacijama", gde je žrtva roditelj a zlostavljač dete, poklanja manje pažnje. I nacionalna strategija Republike Srbije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja naglašava da su nepovoljne društvene okolnosti tokom poslednjih decenija uticale na to da deca u našoj zemlji postanu izložena povećanom riziku od nasilja, te da raspoloživi podaci potvrđuju trend povećanja porodičnog kao i vršnjačkog nasilja među decom i mladima. Činjenica je da se prema podacima centara za socijalni rad u Srbiji, broj zlostavljane i zanemarene dece evidentirane u sistemu socijalne zaštite značajno povećava. Dovoljno je primera radi navesti podatak da je u 2005. godini evidentirano za 2000 više dece žrtava nekog oblika porodičnog nasilja nego u 2001. godini, što predstavlja desetostruko povećanje broja zlostavljane i zanemarene dece koja su prepoznata i evidentirana u sistemu socijalne zaštite.⁵

U centrima za socijalni rad u 2005. godini evidentirano je 2275 dece žrtava zlostavljanja, a u 2006. godini 2771, što je povećanje za 22%. Prema ovim podacima, deca su najčešće žrtve različitih i uzajamno povezanih oblika zlostavljanja, a kao najučestaliji vid zlostavljanja javlja se grubo zanemarivanje potreba i razvoja deteta. U svakom petom slučaju dominantan oblik zlostavljanja je fizičko nasilje (22%), dok je kod jedne četvrtine dece (29%) utvrđeno postojanje emocionalnog, odnosno psihičkog zlostavljanja. Organ starateljstva je konstatovao da je u 88% slučajeva zlostavljač deteta bio njegov roditelj, pre svega otac (43%). U znatnom broju slučajeva u ulozi zlostavljača se pojavljivala majka (19%), dok je u značajnom procentu slučajeva utvrđeno da su dete zlostavljala oba roditelja (26%). O broju dece žrtava porodičnog nasilja govori i podatak da je u Prihvatilištu za urgentnu zaštitu zlostavljane dece u Beogradu, od 2003. do kraja februara 2008. zbrinuto ukupno 177 dece i adolescenata, oba pola, sa najtežim vidovima zlostavljanja i zanemarivanja.⁶

Podaci Republičkog zavoda za statistiku pokazuju da se broj slučajeva porodičnog nasilja učinjenog od strane kako mlađih tako i starijih maloletnika u Srbiji povećao u poslednjih nekoliko godina. Tako je tokom 2007. godine za nasilje u porodici prijavljeno ukupno 16 maloletnika, tokom 2008. godine 27, tokom 2009. godine 33, tokom 2010. godine 46, tokom 2011. godine 50, tokom 2012. godine 60 a tokom 2013. godine 50 maloletnika. Kada je u pitanju broj maloletnika protiv kojih je podnet predlog veću za izricanje krivične sankcije zbog nasilja u porodici, on je u 2007. godini iznosio 11, u 2008.

⁵ Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 122/2008.

⁶ Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja

godini 13, u 2009. godini 18, u 2010. godini 22, u 2011. godini 40, u 2012. godini 32, a u 2013. godini 417. Podrazumeva se da nisu u svim prijavljenim slučajevima porodičnog nasilja izvršenog od strane maloletnika žrtve bili roditelji – to je mogao biti i neki drugi član porodice, na primer brat ili sestra, ali i neko drugo lice koje sa njima živi u istom domaćinstvu. Bez obzira na to, i sama spremnost maloletnika da ispolji nasilje prema najbližijim osobama dovoljno je alarmantna, a može i nametnuti pitanje da li je roditelj na neki način posredna žrtva porodičnog nasilja ukoliko je primoran da gleda kako, na primer, jedno dete zlostavlja drugo a pri tome fizički sprečen ili psihički dovoljno zastrašen i urušenog autoriteta da bi mogao adekvatno da odreaguje.

PORODIČNO NASILJE KAO OBLIK NASILNIČKOG ISPOLJAVANJA MALOLETNIKA

Porodično nasilje definisano je u članu 197. Porodičnog zakona kao "ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice".⁸ Pri tome su taksativno nabrojana sva ona ponašanja koja se naročito tretiraju kao slučajevi porodičnog nasilja, gde spadaju: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo četrnaestu godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.⁹ Za potrebe definisanja nasilja u porodici, pojam člana porodice određen je dovoljno ekstenzivno i obuhvata: supružnike ili bivše supružnike, decu, roditelje i ostale krvne srodnike, kao i lica koja se nalaze u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu ili odnosu hraniteljstva, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračne partnere ili bivše vanbračne partnere, lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu¹⁰. Dakle, situacija u kojoj maloletno dete na bilo koji način zlostavlja jednog ili oba roditelja svakako spada u nasilje u porodici u skladu sa odredbama Porodičnog zakona.

Iako prezentovane statistike potvrđuju da su najčešće žrtve porodičnog nasilja upravo deca, kao što je već navedeno, pojedine nevladine organizacije, ali i domaći i svetski mediji skreću pažnju javnosti na sve učestaliji fenomen da se u ulozi žrtve porodičnog nasilja nalaze roditelji, koji su zlostavljani od strane sopstvene dece. U takvim slučajevima se kao

⁷ Videti: Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2006, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2009., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2007, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2009., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2007, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2009., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2008, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2009, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2010, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2011., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2011, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2012. i Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2012, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2013., Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2013, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2014.

⁸ Član 197. stav 1. Porodični zakon, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 18/2005, 72/2011 i 6/2015.

⁹ Član 197. stav 2. Porodični zakon.

¹⁰ Član 197. stav 3. Porodični zakon.

zlostavljači pojavljuju i devojčice i dečaci, a po uzrastu oni uglavnom spadaju u adolescente. U okviru perioda adolescencije stručnjaci iz oblasti razvojne psihologije razlikuju tri perioda: ranu adolescenciju (od 12 do približno 14 godine), srednju adolescenciju (do približno 17 ili 18 godine), poznu adolescenciju (do približno 22 ili 24 godine) (Brković, 2011:311). Pojedina istraživanja pokazuju da zlostavljanje roditelja može početi već između detetove 12 i 14 godine (Cottrell, 2001:7), dok druga navode da se taj oblik nasilja najčešće počinje ispoljavati tek između 15 i 17 godine (Bobic, 2002:7). Ovde treba istaći da zaključak o tome kada počinje zlostavljanje roditelja zavisi i od toga koliko široko je nasilje nad roditeljima definisano. Naime, može se desiti da je dete u mlađem uzrastu već počelo sa ispoljavanjem emocionalnog, odnosno verbalnog nasilja prema roditelju, da bi se ono kasnije transformisalo i u fizičko.

Kada je u pitanju pol maloletnika koji zlostavljaju roditelje, nekoliko studija potvrđuje da ovaj oblik nasilja u jednakoj meri čine i dečaci i devojčice. Ovi nalazi u skladu su sa uočenim trendom porasta broja devojčica koje ispoljavaju devijantno i delinkventno ponašanje. Ono po čemu se dečaci i devojčice kao nasilnici razlikuju jeste oblik nasilja koji vrše nad roditeljima. Dok su dečaci skloniji ispoljavanju fizičke agresije, devojčice češće pribegavaju psihičkom, odnosno emotivnom zlostavljanju roditelja (Bobic, 2002:6).

Postoje određeni faktori koji se mogu smatrati prediktorima nasilničkog ispoljavanja maloletnika prema sopstvenim roditeljima. Tako je, na primer, uočeno da su oni dečaci koji ispoljavaju nasilje prema prijateljima, ali i prema nepoznatim osobama skloniji da ispolje nasilje i prema roditeljima. Sa druge strane, potvrđeno je da one devojčice koje su bile svedoci nasilničkog ponašanja roditelja same neće biti nasilne prema njima. Devijantni modeli ponašanja, poteškoće u školi i zloupotreba alkohola i opojnih droga od strane maloletnika takođe su identifikovani kao prediktori nasilja nad roditeljima. Isto važi i za izloženost maloletnika socijalnim uticajima koji su takvi da podržavaju nasilničke modele ponašanja. Takođe, izloženost maloletnika vršnjačkom nasilju u školi može rezultovati njegovim nasilničkim ponašanjem u sopstvenom domu u pokušaju da izrazi i prevaziđe sopstvenu viktimizaciju (Bobic, 2002:21).

Istraživanja takođe pokazuju da su najčešće žrtve ovog oblika nasilja majke ili starateljke, a uočeno je i da su devojčice sklonije da ispolje nasilje prema majkama nego prema očevima. Na primer, australijske pravosudne statistike potvrđuju da se majke kao žrtve maloletničkog nasilja češće nego očevi obraćaju nadležnim organima sa molbom da se prema njihovoj deci primene odgovarajuće mere (Paterson, Perlesz & Cotton, 2002:90-100). Statistike pokazuju da je fizičko nasilje ispoljeno od strane sinova prema majkama najzastupljeniji oblik zlostavljanja roditelja. Međutim, istaknuto je da kada je u pitanju emocionalno, ekonomsko i psihološko zlostavljanje, čerke nisu ništa manje nasilne od sinova (Weiler, 1999).

ZAKONSKI OKVIRI ZA SUZBIJANJE I SANKCIONISANJE PORODIČNOG NASILJA MALOLETNIKA

Najznačajnije zakonske odredbe za prevenciju i sankcionisanje porodičnog nasilja maloletnika prema roditeljima sadržane su u Porodičnom zakonu, Krivičnom zakoniku Republike Srbije kao i u Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

Porodični zakon izričito zabranjuje nasilje u porodici i navodi da svako lice ima pravo da se zaštiti od nasilja u porodici.¹¹ Porodični zakon propisuje set mera zaštite od nasilja u porodici. Prema članu 198. Porodičnog zakona, protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice.¹² Tu spadaju sledeće mere: 1) izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 2) izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 3) zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; 4) zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; 5) zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.¹³

Trajanje mera zaštite od nasilja u porodici ograničeno je na period od godinu dana,¹⁴ s tim što se vreme provedeno u pritvoru kao i svako lišenje slobode u vezi s krivičnim delom odnosno prekršajem uračunava u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici.¹⁵ Ali, mera zaštite od nasilja u porodici može se produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.¹⁶ Sa druge strane, ako prestanu razlozi zbog kojih je mera zaštite od nasilja u porodici bila određena, ona može prestati i pre isteka vremena trajanja.¹⁷

Nasilje u porodici inkriminisano je kao krivično delo na osnovu člana 194. Krivičnog zakonika Republike Srbije, a sistematizovano je u okviru njegovog devetnaestog poglavlja koje je posvećeno krivičnim delima protiv braka i porodice. Osnovni oblik krivičnog dela nasilja u porodici čini lice koje primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice. Za njega se može izreći kazna zatvora od tri meseca do tri godine.¹⁸

Prilikom definisanja radnje izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici može se postaviti pitanje da li je ugrožavanje radnja izvršenja koja se vrši primenom nasilja (kvalifikovanom pretnjom) da će se napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem, ili se radi o posledici. Ako bi se smatralo da se radnja izvršenja sastoji u ugrožavanju, onda bi za postojanje ovog krivičnog dela bilo dovoljno da je ona preduzeta jedanput. Sa druge strane, ako bi se zauzeo stav da ugrožavanje telesnog integriteta i spokojstva i duševnog stanja predstavlja posledicu u vidu konkretne opasnosti, koja traje kraće ili duže vreme, onda bi za postojanje krivičnog dela bilo potrebno da je reč o jednom kontinuiranom stanju u kome se nalazi jedan član porodice zahvaljujući radnjama koje preduzima drugi član porodice. Iako je priroda nasilja u porodici takva da ono po pravilu predstavlja jedan dugotrajan proces, za postojanje krivičnog dela je dovoljno i da je radnja izvršenja preduzeta samo jednom pod uslovom da je ona dovela do ugrožavanja telesnog integriteta i spokojstva i duševnog stanja člana porodice, što zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. To znači da

¹¹ Član 10. Porodični zakon.

¹² Član 198. stav 1. Porodični zakon.

¹³ Član 198. stav 2. Porodični zakon.

¹⁴ Član 198. stav 3. Porodični zakon.

¹⁵ Član 198. stav 4. Porodični zakon.

¹⁶ Član 199. Porodični zakon.

¹⁷ Član 200. Porodični zakon.

¹⁸ Član 194. stav 1., Krivični zakonik "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

je delo dovršeno kada dođe do ugrožavanja, inače bi se radilo o nekažnjivom pokušaju (Stojanović, 2006:474-475).

Pored osnovnog, krivično delo nasilja u porodici ima i tri teža oblika. Prvi teži oblik postoji ako je pri izvršenju osnovnog oblika korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši i za njega je propisana kazna zatvora od šest meseci do pet godina.¹⁹ Drugi teži oblik nasilja u porodici postoji ako je usled izvršenja osnovnog ili prvog težeg oblika dela nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili ako je neki od ovih oblika učinjen prema maloletnom licu i za njega se može izreći kazna zatvora od dve do deset godina.²⁰ Najteži oblik nasilja u porodici postoji ako je usled izvršenja bilo kojeg od prethodno nabrojanih oblika nastupila smrt člana porodice i za njega se učinilac može kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.²¹ Poseban oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji ukoliko neko lice prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona. Taj oblik zaprećen je zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.²²

Učinilac krivičnog dela nasilja u porodici može biti bilo koji član porodice pasivnog subjekta, a za postojanje dela je potrebno da je učinilac postupao sa umišljajem kao oblikom krivice (Jovašević, Đurđić, 2006:102.). Ali, podstrekač i pomagač mogu biti lica koja se nalaze izvan kruga članova porodice (Stojanović, 2006:475). U slučaju da se kao učinilac krivičnog dela nasilja u porodici javi maloletnik, u odnosu na njega će se primenjivati maloletničke krivične sankcije: vaspitne mere, maloletnički zatvor i mere bezbednosti. Zbog visine zaprećene kazne, u slučaju prvog i drugog oblika nasilja u porodici maloletniku se mogu izreći i vaspitni nalozi²³ kao mere *sui generis* koje nemaju karakter krivičnih sankcija (Lazarević, Grubač, 2005: 27; Jovašević, 2008:73; Stevanović, 2006:61-67) ukoliko su ipunjeni i ostali uslovi i ukoliko se pokaže da je izricanje vaspitnih naloga u konkretnom slučaju celishodno to jest opravdano.

Ako se ima u vidu da Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica postavlja donju granicu krivične odgovornosti na 14 godinu²⁴, razlikujući pri tome mlađe maloletnike (koji su navršili 14 a nisu navršili 16 godina života)²⁵ i starije maloletnike (koji su navršili 16 ali nisu navršili 18 godinu života)²⁶, kao i mlađa punoletna lica (koja imaju između 18 i 21 godine života)²⁷, postaje jasno da veliki broj slučajeva nasilja dece prema roditeljima spada upravo u slučajeve maloletničke delinkvencije, odnosno u slučajeve kriminaliteta mlađih punoletnih lica. Iz toga sledi da se prema učiniocima ovog oblika nasilja u porodici uglavnom primenjuju maloletničke krivične sankcije i kada je to moguće vaspitni nalozi.

Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica propisano je da javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike mogu prema maloletnom učiniocu krivičnog dela primeniti jedan ili više vaspitnih naloga za krivično delo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet

¹⁹ Član 194. stav 2., Krivični zakonik.

²⁰ Član 194. stav 3., Krivični zakonik.

²¹ Član 194. stav 4., Krivični zakonik.

²² Član 194. stav 5., Krivični zakonik.

²³ Član. 5-8. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

²⁴ Član 2. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

²⁵ Član 3. stav 2. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

²⁶ Član 3. stav 3. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

²⁷ Član 3. stav 4. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

godina²⁸. Ali, uslovi za primenu vaspitnog naloga su i postojanje priznanja krivičnog dela od strane maloletnika i njegov odnos prema krivičnom delu i oštećenom. Iz navedenih zakonskih odredbi sledi da se vaspitni nalozi mogu izreći ako su ispunjena dva kumulativna uslova-objektivni i subjektivni.

Objektivni uslov odnosi se na težinu učinjenog krivičnog dela koja je izražena kroz visinu zaprećene kazne – da se radi o krivičnom delu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Subjektivni uslov obuhvata dve okolnosti: da je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela i da postoji određeni odnos maloletnika prema krivičnom delu, ali i prema oštećenom licu (Jovašević, 2008:74-75). Iako je kao jedan od preduslova za određivanje vaspitnog naloga propisana okolnost da je maloletnik priznao krivično delo koje mu se stavlja na teret²⁹, to ne znači da je ovde reč o utvrđivanju postojanja krivičnog dela u smislu redovnog krivičnog postupka koji prethodi izricanju krivičnih sankcija. Naime, ni u redovnom krivičnom postupku se priznanje učinioaca ne može smatrati apsolutnim dokazom njegove krivice, već ono mora biti potkrepljeno i drugim dokazima (Lazarević, Grubač, 2005: 27).

Vaspitni nalozi predstavljaju mere fakultativnog karaktera, što znači da nadležni organi ni u kom slučaju nisu obavezni da ih odrede čak i kada su ispunjene sve zakonom propisane pretpostavke za njihovu primenu. Odluka o primeni jednog ili više vaspitnih naloga zavisi od procene (diskrecione ocene) nadležnog organa da li je u konkretnom slučaju takvo rešenje celishodnije u odnosu na izricanje krivične sankcije. Celishodnost primene vaspitnih naloga treba procenjivati u svetlu zaštite društvenih interesa, zaštite interesa maloletnog učinioaca kao i sa aspekta zaštite interesa žrtve (Radulović, 2008:28).

U Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica taksativno je nabrojano pet vrsta vaspitnih naloga: poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile u celini ili delimično štetne posledice izvršenog krivičnog dela, redovno pohađanje škole ili redovni odlazak na posao, uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga i uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu³⁰.

Maloletnim učiniocima nasilja prema roditeljima može se izreći i bilo koja od vaspitnih mera ali i neke od mera bezbednosti predviđene članom 79. Krivičnog zakonika, osim zabrane vršenja poziva, delatnosti ili dužnosti.³¹ Vaspitne mere obuhvataju: 1) mere upozorenja i usmeravanja: sudski ukor i posebne obaveze; 2) mere pojačanog nadzora: pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva, pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika; 3) zavodske mere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom, upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje.³² Pri izboru vaspitne mere sud uzima u obzir uzrast i zrelost maloletnika, druga svojstva njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, težinu dela, pobude iz kojih je delo učinio, sredinu i prilike u kojima je živeo, ponašanje posle učinjenog

²⁸ Član 5., Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

²⁹ Član 5. stav 3. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

³⁰ Čl. 7. stav 1. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

³¹ Član. 9. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

³² Član. 11. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

krivičnog dela, a posebno, da li je sprečio ili pokušao da spreči nastupanje štetne posledice, naknadio ili pokušao da naknadi pričinjenu štetu, da li je prema maloletniku ranije bila izrečena krivična ili prekršajna sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja za izricanje one mere kojom će se najbolje postići svrha vaspitnih mera.³³

DRŽAVNA REAKCIJA NA PORODIČNO NASILJE MALOLETNIKA – PRAVOSUDNE STATISTIKE

Kada je u pitanju državna reakcija na nasilje u porodici koje je učinjeno od strane maloletnika, najpre treba istaći da statistike pokazuju da se u odnosu na maloletnike u sukobu sa zakonom koji ispoljavaju nasilje prema članovima svoje porodice retko primenjuju diverzione mere (Konstantinović Vilić, Kostić, 2006:302). To znači da su, barem do sada javni tužioci i sudije za maloletnike retko smatrali da bi u takvim slučajevima bilo celishodno i opravdano da se izvrši takozvano "skretanje" krivičnog postupka na druge grane prava (porodično pravo ili pravo socijalne zaštite) (Jovašević, 2006:1065-1066) kroz primenu vaspitnih naloga i principa restorativne pravde (Čopić, 2007:31-32; Stevković, 2009:248-249). Tako je učinjeno u jednom slučaju 2009. godine i u dva slučaja tokom 2011. godine.³⁴

Iako, kada je u pitanju visina zaprećene kazne, postoje uslovi da se maloletnim učiniocima osnovnog pa čak i prvog težeg oblika krivičnog dela nasilja u porodici odredi vaspitni nalog, ove diverzione mere su do sada retko primenjivane u takvim slučajevima. Mali broj maloletnih učinilaca nasilja u porodici kojima je određen vaspitni nalog pokazuje da pravosudni organi smatraju da u takvim slučajevima primena diverzionih mera ne bi ostvarila svoju svrhu, a to je da se primenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela.³⁵

Od maloletničkih krivičnih sankcija koje su do sada izricane maloletnim učiniocima nasilja u porodici, najzastupljeniji su bili različiti oblici vaspitne mere pojačanog nadzora. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, ukupan broj maloletnika kojima su izrečene maloletničke krivične sankcije za nasilje u porodici iznosio je 12 u 2007. godini, 13 u 2008. godini, 15 u 2009. godini 17 u 2010. godini, da bi se zatim taj broj na godišnjem nivou skoro udvostručio tako da je 2011. godine iznosio 35, 2012. godine 28 a 2013. godine 36.

Od 12 maloletnika, koliko je za nasilje u porodici sankcionisano 2007. godine, 4 su bili stariji maloletnici a 8 mlađi maloletnici. Od starijih maloletnika jednom je izrečen maloletnički zatvor, jednom vaspitna mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, dok su dvojici izrečene posebne obaveze. Od mlađih maloletnika, jednom je izrečena vaspitna mera posebna obaveza, trojici vaspitna mera pojačanog nadzora od strane roditelja, takođe trojici vaspitna mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, a jednom pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika.³⁶

³³ Član. 12. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

³⁴ Videti: Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2009, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010. i Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2011, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2012.

³⁵ Član 6. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

³⁶ Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2007, Beograd: Republički

Od ukupno 13 maloletnika sankcionisanih za nasilje u porodici tokom 2008. godine, 7 su bili stariji maloletnici a 6 mlađi maloletnici. Starijim maloletnicima je u 1 slučaju izrečena vaspitna mera posebna obaveza, dok im je u 6 slučajeva određen pojačan nadzor od strane organa starateljstva. Mlađim maloletnicima određen je 1 sudski ukor, 1 posebna obaveza, 1 pojačan nadzor od strane organa starateljstva, 1 vaspitna mera upućivanja u vaspitnu ustanovu i 1 vaspitna mera upućivanja u vaspitno-popravn dom.³⁷

Kada su u pitanju stariji maloletnici sankcionisani za nasilje u porodici tokom 2009. godine, od njih 10, jednom je određen sudski ukor, dvojici posebne obaveze, petorici vaspitna mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, dok je dvojici određena vaspitna mera upućivanja u vaspitnu ustanovu. Od 5 mlađih maloletnika koliko je te godine sankcionisano za ovo krivično delo, dvojici je određen sudski ukor, jednom pojačan nadzor od strane roditelja, a dvojici pojačan nadzor od strane organa starateljstva.³⁸

Podaci za 2010. godinu pokazuju da je ukupno 18 starijih maloletnika sankcionisano za nasilje u porodici, od čega je u po jednom slučaju određeni: sudski ukor, posebne obaveze i pojačan nadzor od strane roditelja, dok je u 7 slučajeva određen pojačan nadzor od strane organa starateljstva. Mlađim maloletnicima, od kojih je iste godine za nasilje u porodici sankcionisano njih 7, određeni su po 1 sudski ukor, pojačan nadzor od strane organa starateljstva i vaspitna mera upućivanja u vaspitnu ustanovu, dok su im u 3 slučajeva određene posebne obaveze.³⁹

Kada se sagleda 2011. godina, može se uočiti porast broja kako starijih maloletnika (ukupno 18) tako i mlađih maloletnika (ukupno 17) sankcionisanih za krivično delo nasilja u porodici. Od starijih maloletnika dvojici su određeni sudski ukori a trojici posebne obaveze, 3 su upućena u vaspitnu ustanovu a 1 u vaspitno-popravn dom. U preostalim 9 slučajeva starijim maloletnicima određena je vaspitna mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Mlađim maloletnicima određen je 1 sudski ukor, 4 posebne obaveze, 1 pojačan nadzor od strane roditelja, 4 pojačana nadzora od strane organa starateljstva, dok je čak 5 mlađih maloletnika upućeno u vaspitnu ustanovu, a 2 su upućena u vaspitno-popravn dom.⁴⁰

Tokom 2012. godine je 15 starijih maloletnika sankcionisano zbog nasilja u porodici. Sudski ukor određen je jednom, posebna obaveza jednom, u 2 slučajeva pojačan nadzor od strane roditelja a u 6 od strane organa starateljstva, a u 1 posebne obaveze uz pojačan nadzor. Ukupno 3 starija maloletnika upućena su u vaspitno-popravn ustanovu a 1 u vaspitno-popravn dom. Iste godine, za nasilje u porodici sankcionisano je i 13 mlađih maloletnika, i to 4 tako što su im određene posebne obaveze, 4 kroz pojačan nadzor od strane organa starateljstva, 3 posebnim obavezama uz pojačan nadzor a po 1 upućivanjem u vaspitnu ustanovu i u vaspitno-popravn dom.⁴¹

zavod za statistiku, 2009.

³⁷ Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2008, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010.

³⁸ Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2009, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010.

³⁹ Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2010, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2011.

⁴⁰ Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2011, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2012.

⁴¹ Statistički bilten Maloletni učinioi krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2012, Beograd: Republički

Podaci za 2013. godinu pokazuju da su od 17 starijih maloletnika sankcionisanih zbog nasilja u porodici dvojici određeni sudski ukori, dvojici posebne obaveze, trojici pojačan nadzor od strane roditelja, petorici pojačan nadzor od strane organa starateljstva, jednom posebne obaveze uz pojačan nadzor, trojica su upućena u vaspitno-popravnu ustanovu, dok je jedan upućen u vaspitno-popravni dom. Od 19 sankcionisanih mlađih maloletnika, sudski ukor je izrečen u 1 slučaju, posebna obaveza takođe u 1, u 2 slučaja je izrečen pojačan nadzor od strane roditelja a u 11 slučajeva pojačan nadzor od strane organa starateljstva, dok su 2 upućena u vaspitno-popravnu ustanovu a 2 u vaspitno-popravni dom.⁴²

Iz predstavljenih statističkih podataka može se zaključiti da se prema maloletnicima koji su učinili krivično delo nasilja u porodici uglavnom izriču vaspitne mere pojačanog nadzora, i to ili od strane roditelja ili od strane organa starateljstva, odnosno centra za socijalni rad. Vaspitne mere pojačanog nadzora predstavljaju "najpopularnije" vaspitne mere vaninstitucionalnog tretmana u našoj državi i njima se podvrgava otprilike svaki drugi osuđeni maloletnik (Jovašević, 2008:151). U tom smislu reakcija na nasilje u porodici se ne razlikuje mnogo od reakcije na druge oblike maloletničke delinkvencije.

S obzirom na to da vaspitne mere pojačanog nadzora obuhvataju vaspitni, pedagoški i psihološki tretman i rad sa maloletnikom bez njegovog izdvajanja iz sredine u kojoj živi (Škulić, Stevanović, 1999:297; Nikolić, Joksić, 2011:152), moglo bi se postaviti pitanje efikasnosti ovih vaspitnih mera u slučajevima nasilja u porodici gde je roditelj žrtva maloletnika. Time se samo omogućava da maloletnik nastavi sa ugrožavanjem telesnog i duševnog integriteta roditelja, pa i drugih članova porodice. Naime, iako su organu starateljstva na osnovu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica poverena veoma značajna ovlašćenja u sferi pojačanog nadzora⁴³, procene stručnjaka ukazuju na to da postojeća organizacija i kapaciteti centara za socijalni rad u Srbiji ne mogu da pruže adekvatan odgovor na rastuću stopu devijantnog i delinkventnog ponašanja maloletnika (Nikolić, 2006:136). Uprkos tome što je zakonodavac predvideo obavezu suda da proverava izvršenje vaspitne mere pojačanog nadzora, kao i obavezu ukazivanja pomoći u njenom izvršenju od strane centra za socijalni rad (Stevanović, 2006:65), čini se da bi ipak bilo celishodnije da se maloletni učinioci nasilja u porodici upute na pojačan nadzor u drugoj porodici ili da im se odredi pojačan nadzor uz dnevni boravak u posebnoj ustanovi kako bi se makar na određeni period razdvojili od svojih žrtava. Ali, to ne znači da u takvim slučajevima treba olako posegnuti za zavodskim oblicima sankcionisanja, kao što su upućivanje u vaspitnu ustanovu ili vaspitno-popravni dom. Takvo postupanje bilo bi u suprotnosti sa međunarodnim standardima rada sa maloletnicima u sukobu sa zakonom koji nalažu primenu vaninstitucionalnih mera kao što su: briga, usmeravanje, nadzor, uslovna osuda, rad u korist zajednice, novčane kazne, kompenzacija i restitucija, različiti tretmani, učestvovanje u grupnom savetovanju i sličnim aktivnostima, nalozi koji se odnose na zbrinjavanje maloletnika, njegovo životno okruženje i obrazovanje⁴⁴ i vaspitni nalozi i druge alternative institucionalnim sankcijama⁴⁵.

zavod za statistiku, 2013.

⁴² Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude 2013, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2014.

⁴³ Videti, na primer: Član 15. stav 4., Član 16. stav 2., Član 17., Član 103. stav1., i Član104. stav1. i stav 2., Član 106. stav2, Član 109. i Član 110. stav 1. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

⁴⁴ Član 18. stav 1. Standardna minimalna pravila UN za maloletničko krivično pravosuđe (Pekinska pravila), Rezolucija Generalne skupštine UN 40/33od 29 Novembra 1985. (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice - "The Beijing Rules", adopted by General Assembly Resolution

ZAKLJUČAK

Zlostavljanje roditelja od strane maloletnog deteta predstavlja fenomen koji do sada nije bio u fokusu istraživanja i stručnih publikacija iz oblasti maloletničke delinkvencije, kriminologije, penologije i viktimologije. Činjenica da su takvi slučajevi znatno manje zastupljeni u pravosudnim statistikama u odnosu na slučajeve u kojima se kao zlostavljač javlja roditelj a kao žrtva dete, uticala je na to da ovaj problem ostane nedovoljno istražen kako u našoj zemlji tako i u svetu. Ipak, nedavna istraživanja sprovedena u različitim zemljama širom sveta kao i domaći i strani medijski natpisi pokazuju da je nasilje dece prema sopstvenim roditeljima sve učestalija pojava, čije posledice mogu biti izuzetno društveno opasne.

U krajnjoj liniji, i zvanični podaci Republičkog zavoda za statistiku potvrđuju da je broj maloletnika prijavljenih, optuženih i osuđenih za krivično delo nasilja u porodici poslednjih godina u porastu. To ne znači da su u svakom slučaju žrtve bili roditelji ali ipak implicira postojanje i porast sklonosti maloletnika ka nasilničkom modelu ponašanja ispoljenom prema najbližima. Pri tome treba uzeti u obzir okolnost da i ovaj vid nasilja u porodici, kao i sve druge, prati visok procenat tamnih brojkri kriminaliteta te da ima osnova da se priceni da je broj zlostavljanjih roditelja u stvarnosti znatno veći od zvaničnog. Tome doprinosi i činjenica da roditelji često oklevaju da takve slučajeve prijave i to iz dva razloga, koji su specifični upravo za situacije kada je dete nasilnik. Prvi je osećaj sramote, stida i krivice na strani roditelja kako zbog urušenog autoriteta i uloge koja se razlikuje od tradicionalne slike roditelja, posebno u patrijarhalnim sredinama, tako i zbog duboko ukorenjene predrasude da je roditelj jedini kriv i odgovoran za nasilničko ponašanje sopstvenog deteta. Drugi razlog za oklevanje prijavljivanja jeste bojazan roditelja da će na taj način nauditi sopstvenom detetu, odnosno da će na taj način izložiti sopstveno dete neprijatnostima koje sa sobom nose i krivični postupak i izvršenje krivične sankcije ukoliko ona bude izrečena.

Neovisno od tačnog broja takvih slučajeva, evidentno je da oni postoje, da njihov ishod može biti i fatalan, da su izuzetno kompleksni kako u pravnom tako i u psihološkom i socijalnom smislu te da zahtevaju adekvatnu društvenu reakciju. U Republici Srbiji postoji adekvatan pravni okvir za sankcionisanje nasilja maloletnika prema roditeljima. Nasilje u porodici definisano je i u Porodičnom zakonu i u Krivičnom zakoniku. Istovremeno, Porodični zakon predviđa mere zaštite od nasilja u porodici, dok Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica propisuje široku lepezu krivičnih sankcija za maloletne prestupnike, kao i set diverzionih mera u vidu vaspitnih naloga. Ono na šta treba obratiti pažnju jeste kako od svih tih sankcija i mera odabrati onu koja je najadekvatnija za ostvarivanje svrhe maloletničkih krivičnih sankcija u tako delikatnim i složenim situacijama gde je roditelj, koji treba da maloletnika izvede na pravi put zapravo njegova žrtva. Zbog toga bi u takvim slučajevima trebalo posebno voditi računa o sadržini izrečenih sankcija i mera i njihovo izvršenje propratiti adekvatnim psihološkim tretmanom kojim bi se nastojali zaceliti narušeni porodični odnosi i pomoglo roditelju da na pravi način povрати svoj autoritet uz maksimalno poštovanje prava načela najboljeg interesa deteta i primenu savremenih postulata maloletničkog krivičnog prava, a posebno principa restorativne pravde.

40/33 of 29 November 1985.

⁴⁵ Član 40. stav 4. Konvencija o pravima deteta, "Službeni list SFRJ-međunarodni ugovori", br. 15 /1990.

Kako je nasilje u porodici ispoljeno od strane maloletnika često njegova reakcija na sopstvenu viktimizaciju, potrebno je osobitu pažnju posvetiti rešavanju tog problema, odnosno utvrditi da li je maloletni nasilnik i sam zlostavljan, ko je njegov zlostavljač i u kojoj meri je njegovo nasilničko ponašanje time uslovljeno. Sa druge strane, potrebno je utvrditi i da li je zlostavljeni roditelj žrtva samo svog deteta ili se ovaj oblik nasilja javlja u kombinaciji sa partnerskim nasiljem. Konačno, bilo bi dobro poraditi na podizanju društvene svesti o postojanju, razmerama i rizicima ovog fenomena i ohrabriti viktimizirane roditelje da prevaziđu strah od osude i podsmeha sredine i takve slučajeve prijave, uz posebno isticanje činjenice da prikrivanjem i zataškavanjem roditelji ne štite svoje dete već samo doprinose njegovom daljem nasilničkom ispoljavanju.

LITERATURA

1. Bobic, N. (2002) *Adolescent violence towards parents: Myths and realities*. Marrickville, NSW: Rosemount Youth & Family Services.
2. Brković, A. (2011) *Razvojna psihologija*, Čačak: Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju.
3. Condry, R., Miles, C. (2013) "Adolescent to Parent Violence: Framing and Mapping a Hidden Problem", *Criminology and Criminal Justice* 13 (4).
4. Cottrell, B. (2001) *Parent abuse: The abuse of parents by their teenage children*. Ottawa, Canada: Health Canada, Family Violence Prevention Unit.
5. Čopić, S (2007.) "Pojam i osnovni principi restorativne pravde", *Temida* 10 (1).
6. Edenborough, M., Jackson, D. Mannix, J., Wilkes, L. (2008) "Living in the red zone: the experience of child-to-mother violence", *Child and Family Social Work* 2008, 13 (4).
7. Hastie, C. (1998) "Parental abuse and its links to domestic violence" in: *2nd National Conference on Children, Young People and Domestic Violence*, Brisbane.
8. Jovašević, D. (2006) "Osnovne karakteristike novog maloletničkog krivičnog prava Republike Srbije", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 27 (2).
9. Jovašević, D. (2008) *Maloletničko krivično pravo*, Beograd: Beosing.
10. Jovašević, D., Đurđić, V. (2006) *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd: Nomos.
11. Konstantinović Vilić, S., Kostić, M. (2006) *Penologija*, Niš: Sven.
12. Konvencija o pravima deteta, "Službeni list SFRJ-međunarodni ugovori", br. 15 /1990.
13. Lazarević, Lj., Grubač, M. (2005) *Komentar zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd: Justinijan.
14. Miles, C. (2014) "Responding to adolescent to parent violence.", *In the aftermath of violence conference – June 2014*, Manchester, UK: The University of Manchester.
15. Nikolić, Z. (2006) *Prevenција kriminaliteta-metodika rada savetovališta za roditelje i decu*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
16. Nikolić, Z., Joksić, I. (2011) *Maloletnička delinkvencija – socijalnopsihološki i krivičnopravni aspekti*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
17. Paterson, R., Luntz, H., Perlesz, A. & Cotton, S. (2002) Adolescent Violence towards Parents: Maintaining Family Connections When The Going Gets Tough in *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 23 (2).
18. Rađulović, Lj. (2008) "Vaspitni nalozi kao posebne mere reagovanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela (svrha vrste i izbor)", *Revija za kriminologiju i krivično pravo* 46 (1).
19. Stevanović, I. (2006) "Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršioca i osnaživanja žrtava)", *Temida*, 9 (1).
20. Stevković, Lj. (2009) "Koncept restorativne pravde kao savremeni društveni odgovor na kriminalitet maloletnika", *Prevenција kriminala i socijalnih devijacija-od razumevanja ka delovanju*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
21. Stojanović, Z. (2006) *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd: Službeni glasnik.

22. Škulić, M., Stevanović, I. (1999) *Maloletni delinkventi u Srbiji (neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava)*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.

Izvori

23. Krivični zakonik "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.
24. Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 122/2008.
25. Porodični zakon, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 18/2005, 72/2011 i 6/2015.
26. Standardna minimalna pravila UN za maloletničko krivično pravosuđe (Pekinska pravila), Rezolucija Generalne skupštine UN 40/33 od 29 Novembra 1985. (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice - "The Beijing Rules", adopted by General Assembly Resolution 40/33 of 29 November 1985.
27. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2006, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2009.
28. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2007, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2009.
29. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2007, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2009.
30. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2008, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010.
31. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2009, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010.
32. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2010, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2011.
33. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2011, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2012.
34. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2012, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2013.
35. Statistički bilten Maloletni učinioci krivičnih dela: prijave, optuženja i osude – 2013, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2014.
36. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005.

Ana Batrićević, PhD, Research Associate
Vera Stanković, Msc, Research Assistant
Institute for Criminological and Sociological Research, Belgrade

JUVENILES AS PERPETRATORS OF FAMILY VIOLENCE AGAINST PARENTS rate, characteristics and state reaction

When the relationship between the victim and the abuser is concerned, the majority of publications dedicated to etiology, phenomenology and prevention of family violence are focused on the situations where parents physically and/or mentally abuse their children. Such approach is reasonable since the cases in which the child plays the role of the abuser and the parent appears as the victim seem to be quite rare due to hierarchy of family relationship as well as to the fact that children are physically weaker than their parents for quite a long period. However, some international organizations and media report that abuse and maltreatment of parents committed by their children, particularly older juveniles, tend to be more frequent. Having in mind the increase in the rate of juvenile violence in general, including violent behavior within the family, the author of the paper analyzes fundamental characteristics of family violence committed by juveniles, the issue of parents' contribution to victimization as well as state reaction to this phenomenon including its prevention and suppression.

KEY WORDS: juveniles / family violence / children / parents / victimization